

Josep M. Grau Pujol, instint investigador

Eugeni Perea Simón

Cerco el moment de coneixença d'en Josep Maria Tomàs Grau i Pujol i m'he de remuntar a l'octubre de l'any 1993, a Girona, en la celebració del XVIII col·loqui general de la Societat d'Onomàstica. Era la sessió de tarda, Grau acabava d'exposar la comunicació que amb la Roser Puig havien preparat sobre l'alteració dels cognoms a l'inici del registre civil, posant l'exemple de Santa Coloma de Farners (1875-1977) i, en un petit cercle de tertúlia amb Josep M. Marquès, Modest Prats, Renada Portet, Ramon Amigó i Enric Moreu-Rei, vam comentar l'interès i oportunitat de la seva brillant intervenció.

Després del col·loqui gironí van passar alguns anys sense cap més relació, però sí d'un seguiment per part meua de les línies de treball i d'investigació en les què Grau es movia, tal interès havia despertat en mi, com en d'altres assistents, la seva aportació a l'onomàstica. El retrobament es va produir anys més tard, quan la professió d'ambos ens va fer coincidir en un àmbit territorial concret, el Camp de Tarragona, especialment, però sense que aquest marc suposés cap exclusió territorial d'investigació a priori, perquè, de fet, tots sabíem que la història, quan de veritat ho és, mai no pot ser local i doncs, subjecte a delimitacions geogràfiques rígides. Per això, des del Camp, sovint hem atès altres àrees comarcals relacionades, com el Priorat, la Segarra o la seva terra nadiua, la Conca de Barberà.

D'ençà del retrobament, van ser moltes les converses, discussions, projectes i treballs que vaig tenir el gust de compartir i de tirar endavant, bé fos als arxius respectius on treballàvem, a casa seva de la Selva del Camp o en sortides amb Albert Manent i Ramon Amigó amb els que sovint compartíem aquest interès per la història i la cultura i, molt especialment, en la necessitat d'una planificació investigadora sobre allò que convenia fer o atendre en un moment determinat.

Ara bé, aquesta coneixença, més enllà de l'interès personal i humà, què aporta, quin interès pot tenir a tercers? Penso que allò que ens atansa a una persona és el detall, la singularitat, la casualitat, una

peculiaritat, un interès puntual qualsevol, però el que ens hi lliga i manté fidels mai no pot quedar-se en això sol, sinó que ha d'anar més enllà, guanyar solidesa i consistència i tenir projecció social. Amb Grau, aquests elements de coincidència i d'universalitat són l'estima per la història, l'arxivística i la investigació, els tres angles d'una figura geomètrica que ha d'irradiar debat, coneixement i futur.

L'arxiu té múltiples funcions i serveis: preservar i conservar materials; inventariar, catalogar i divulgar els seus fons; servir de pont entre el document i l'investigador i, tot plegat, posar-ho en relació per acabar fomentant i incentivant l'estudi i, consegüentment, actuar d'antena del coneixement... És tot això el que ha fet Grau i que ara vull destacar. Ser arxiver no és, només, complir amb un codi deontològic, atendre i respondre el que se'ns pregunta sinó avançar-se als dubtes i fer llaminera o treure aridesa a la dura i exigent recerca –cal recordar que les arrels de l'estudi són amargues, però els fruits, dolços, com escrivia Ciceró. I això només s'aconsegueix quan a la professió d'arxiver li afegim interès per la cultura i els components que aquesta té com a pòsit d'enriquiment intel·lectual personal i de vertebració social, valors que a Grau ningú gosarà negar que té i en alta condensació. Això sí, sempre amb la praxi d'una humilitat i accessibilitat modèlica.

Però en fer referència a la coneixença personal de Grau he al·ludit al comentari que algú va fer en el recés del final de la jornada de Girona: l'interès i oportunitat del seu treball i l'aportació innovadora de la seva investigació, ítems que amb el temps s'han vist afermats, consolidats i àmpliament desenvolupats a les seves obres. Tot i que aquests no siguin elements sempre exigibles en el treball d'un autor, sí que diuen, i molt, sobre el seu instint investigador i mestratge, per l'avantguarda, la novetat o l'obertura de noves vies d'exploració que pugui suggerir o estimular a fer. Si Grau aleshores feia obrir els ulls als onomasticòlegs per la novetat de l'ús de les fonts registrals, més tard ho faria amb els padrons de persones i d'animals i amb els butlletins oficials de la província o de l'arquebisbat, fins aleshores obviats o menystinguts per massa contemporanis, però també incideix i sap esprémer a consciència capbreus o documentació estadística o comptable. Aquest coneixement ampli i generós de les fonts documentals i bibliogràfiques és el que li permet endinsar-se en perfils d'investigació fins llavors no tractats, almenys a la Catalunya meridional. Exemples

El Pare claretjà Antoni Maria Casas, Josep M. Grau i Josep Òdena, a la tomba de Pompeu Fabra a Prada de Conflent

prou clars i evidents són els articles i llibres que exploren el segle XVIII, amb anàlisis sobre oficis i aprenentatge, el món funerari, la immigració, el corall a la Costa Brava, l'explotació dels boscos a les Muntanyes de Prades, el treball femení i el servei domèstic, la capacitat de donar visibilitat a grups marginals en la història com gitanos, pobres o dones..., temes que entren de ple en la història de les mentalitats sobre els quals pocs s'hi havien enfrontat fins aleshores. També explora i treballa el món arxivístic i fruit d'aquesta recerca edita diversos i contundents articles sobre l'estat de la qüestió a la Catalunya sud. Òbviament, per endinsar-se en tots aquests camps de conreu cal estar al dia del que es fa a l'Europa mediterrània, tenir sòlides referències

bibliogràfiques i coneixement sobre els corrents historiogràfics del moment, i ell n'estava i n'està al cas.

De manera freqüent, Grau no treballa sol i investiga, escriu i publica en col·laboració amb Roser Puig i Tàrrach, una autora que mereix reconeixement singular, amb treballs també pioners al Camp de Tarragona, com la seva tesi doctoral sobre el món de la construcció en el segle XVIII. Puig és com un contrafort de l'obra de Grau, quan no la mateixa estructura de la nau alçada colze a colze entre ambdós. Però Josep M. Grau també col·labora o treballa esporàdicament amb altres autors de la comarca, teixint una espessa xarxa d'investigadors i de complicitats historiogràfiques que fermen treballs monogràfics i reactiven la història regional. En aquest cas, estic pensant en l'aportació que fa referència a immigració en els segles XVIII a XX i, molt singularment, als estudis i debats sobre ecologia a les Muntanyes de Prades.

Però tot això només són quatre repunts del que ha fet, de manera que cal perfilar i remarcar igualment el que ha suggerit o fet fer. En el dia a dia, l'arxiver coneix i manega una quantitat enorme de materials i, en aquest sentit, esdevé conscient que s'escauen ingents braços i caps per a treballar-los, per tant, a llur professionalitat tècnica li escaurà també finor psicològica per influir i estimular a possibles investigadors per a que s'interessin i endinsin en aquest o altre camp i transformar els documents en relat històric. Se m'escapa les vegades que algú m'ha dit que treballa això o allò perquè Grau li ho ha suggerit o li ha fet veure que cal explorar un determinat camp de la investigació per oportunitat commemorativa, interès sociològic o qualsevol altra raó o excusa. De més a més, també l'hem vist empenyent l'administració pública, col·legis, instituts, centres d'estudis, museus o associacions culturals per a que s'impliquin en la realització d'estudis o debats d'una major complexitat, àmbit o responsabilitat. Ara penso en les jornades d'onomàstica de Montblanc i en les del Bosc de Poblet, en els treballs de divulgació bibliogràfica de RACO, en la responsabilitat editorial de publicacions de format tradicional o digital.

No hi ha centre d'estudis o institut de les comarques meridionals de Catalunya que no hagi rebut la seva empenya o col·laboració. I si parlem de publicacions culturals o científiques, fixem-nos només en les de la Conca de Barberà i ens adonarem que aquesta afirmació no és pas gratuïta. I encara més, ja no es tracta tant sols de publicar

o de continuar amb una tant simple com lloable tasca editorial, sinó la de saber reformar, transformar o adaptar els vells models de publicacions comarcals a les noves exigències de valoració científica per tal que les obres puguin entrar en l'àmbit acadèmic i ser tingudes en compte, consultades i referenciades amb caràcter global i no esdevinguin lletra local aïllada.

Em pregunto sovint com serien els nostres pobles culturalment sense personatges com Josep M. Grau. Treballs com el seu són una aposta per l'obertura del món local a la realitat del país o de l'àrea geogràfica sobre la que s'actua, fets sempre amb un alt grau de rigor i de generositat. Grau acostuma dir que els centres d'estudis i l'associacionisme local, en general, es troben entre la universitat i la gent, els seus primers referents de coneixement, la cultura de proximitat. Catalunya, afortunadament, sempre n'ha tingut de personatges com Grau i aquest treball altruista i perseverant és el que ha situat el país en un nivell d'avantguarda en l'Europa mediterrània en molts dels camps de l'associacionisme, la cultura i el coneixement.

Xavier Garcia, fent el retrat de Josep M. Grau per incloure en un dels seus *Homenots del sud*, posat davant el vertigen que produeix la seva activitat i bibliografia, es preguntava com seria la societat sense el component de la cultura i l'agent cultural? La cultura és l'estructura que ens lliga i defineix, que ens enriqueix i projecta amb transcendència. Grau, en aquest sentit –i a les proves em remeto– ha viscut, exercit i construït cultura, però amb idees i en debat, com va quedar palès en l'esmentat col·loqui de Girona. S'escau, per això mateix, recordar allò que deia el filòsof Josep Ramoneda en un dels seus llibres sobre el paper del coneixement en el nostre món, *Mitològiques* (1984): «La cultura sense idees és la mort de les idees: la incultura... Que la cultura només té sentit com a debat públic i obert; que l'intel·lectual tancat en ell mateix fonamentalment aconsegueix de refusar la confrontació, un fet enriquidor per a les idees i la seva difusió; que, en definitiva, la cultura expressa la relació que els homes tenim amb el nostre entorn, el qual és la història humana». L'escrit sembla pensat en perfils de persones com Josep Maria Tomàs Grau i Pujol, certament, d'instint investigador.